

EDİRNE ŞEHRİNİN KURUCULARI¹

M. TAYYİB GÖKBİLGİN

Edirne'nin adı tarihlerimizde Dâr-ün Nasır, Dâr-ül Karar, Dâr-ül Mülk olarak geçer, bu sıfatlar bu beldenin haline, şanına uygun görülür.

Dâr-ül Küfr bir kale iken bir Türk-İslâm şehri haline gelen böylesine önemli bir beldenin, kuruluş ve teşekkülü etrafında türlü menkibeler söylenmiş ve bu isimlere mistik ve kutsî bir temel hazırlanmıştır. Meselâ, Sarı Saltuk Sultan menkibesinde, Edirne'ye, bizzat Hazreti Peygamber'in Dâr-ün Nasır adını verdiği, "*Hikâyet-i Beşir Çelebi*" de nakledilmektedir. Defterdar Kıvamî (Kıvameddin Kasım) "*Tarih-i Sultan Mehmed Han*" adlı eserinde, Edirne, hemen daima "Dâr-ün Nasır ve Dâr-ül Karar Şehr-i Edirne" olarak geçmektedir. Nasıl ki, aynı kaynaklar, bu sıralarda, Gelibolu'yu "Dâr-ül Guzât ve'l Mücahidîn Şehr-i Gelibolu" olarak tavsif etmişlerdir. Kemal Paşa-zâde, Edirne'yi, daima "Dâr-ül Mülk-i Edirne" olarak tesmiye eder. Bütün bu sıfatlar, sonradan iyice yerleşmiş, kökleşmiş ve Edirne'nin adı "Dâr-ün Nasır ve'l Meymene" olarak kalmış, bu şehir daima nusret ve meymenet beldesi olarak düşünölmüştür. Bu isimler, Edirne'ye kutsî bir mahiyet atf ve izafe edilmesinin de birer delili ve şahidi olmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğunda şehirlerin teşekkülünde, eski Bizans kale ve kasabalarının tipik birer Türk-Müslüman şehri olarak gelişmesinde ve umumiyetle memleketin sosyal ve ekonomik inkişafında rol oynayanlar, birinci derecede hükümdar ve devlet idaresinde belli-başlı bir mevkiî ve vazifesi olanlardı. Bunun yanında ikinci ve üçüncü derecedeki kişilerin de şehirlerin imar ve iskânında türlü yollardan hizmet ettikleri görölmektedir.

Başlıca metod, vakıf yolu ile kurulup idare edilmekte olan imaret sistemini idi. Bu sistemin, Edirne'nin kuruluş ve inkişafında da geniş mikyasta tatbik sahası bulduğu, buna, evlâdlık vakıflarını şehir içindeki tesislere de teşmil etmek teamüllerinin eklendiği söylenebilir :

Edirne'deki Eski İmaret, Orta İmaret, Yeni - İmaret, Beylerbeyi İmaret, Mezit Bey - İmaret, Dârüssiyade-İmaret, Muradiye-İmaret, vesaire gibi imaret sitelerinin yanında, daha basit bir şekilde, mescidi, zaviyesi, odaları, bazan hanı ve hamamı gibi tesisleri hep birlikte ihtiva eden mahalleler de, türlü menşelerden gelen ve birer kurucu vasfında bulu-

¹ Eylül 1963 'de Edirne 'de tertiplenen, 600 üncü fetih yılı semineri konferanslarından.

nan şahsiyetlerin ismine bağlanmaktadır. Öyle ki, Edirne, Türklerin eline geçtikten sonra iki asırdan daha az bir zaman içinde, geniş mahalleleri ve mamûr semtleri ile muazzam bir şehir halinde gelmişti. İlk imaretler, şehir kenarındaki semtlerde kurulmuş olmakla beraber, ilk imar ve inkişaf hareketi evvelâ kale içinde ve etrafında başladı, bu gelişme zaman zaman med ve cezirler geçirerek mütemadiyen vüs'at kazandı ve XVII. asır sonlarında, Edirne, en geniş hudutlarını buldu. Filhakika, ilk bilinen camilerin kale içinde bulunması ve Hacı İlbey'in kale içinde eski mahkeme bahçesinde mezar taşının meydana çıkması, Hacı-İlbey mahallesi diye bir mahallenin Mihâl hamamının batısında, Tunca'ya civar bir yerde bulunduğu dair bir kayda tesadûf edilmesi, Edirne'nin ilk Türk sâkinlerinin daha ziyade kale içinde yaşadıklarını göstermektedir.

XV. Asır başlarından itibaren Edirne şehrinin genişlemesi istikametlerini ve hudutlarını az çok tesbit edebiliyoruz. Şöyle ki :

I. — Kale içi.

Burası XVI. asır başlarında on Müslüman mahallesini ihtiva ediyordu. Evliya Çelebi'nin de haklarında tafsilât verdiği bu mahalleler tamamen malûm idi ve bu günkü adları ile birlikte Rifat Osman Bey'in "*Edirne Rehnüması*" eserinde birer birer sayılmışlardır (*Edirne Rehnüması*, Edirne, 1920, s. 15 v. dd.).

II. — Darbhane.

Kalenin cenup tarafları ve Tunca kıyısıdır. Kale içinden sonra en evvel iskân sahası olan bu semt, Dârülhadis medresesi de bulunduğu için, ülema sitesi olmuş ve onlar tarafından mahalleler kurulmuştur. Edirne'de en eski mezar taşı H. 819 (1416) tarihli olup Edirne kadılığını yapmış bulunan ve XVII. asır başlarında bile bu semtte mahallesi ve vakıf odaları görülen Mevlânâ Abdülkerim b. Abdülcabbar'a aittir. Bu semt adını, şüphesiz ki, Edirne darbhanesinin burada bulunmasından almıştır.

III. — Kirişhane :

Edirne'nin cenup - doğusunda ve Kasım Paşa burnu denilen yerdeki Kirişhane'ye kadar uzanan semt olup, kale dışındaki şehrin ilk kurulan semtlerindendir. II. Murad devrinde Vezir Saruca Paşa zevcesi Gülçiçek Hatun tarafından cami ve medrese yaptırıldıktan sonra bilhassa şenlendiği anlaşılan bu semt, Mezit Bey'in cami ve imareti, Ali Kuşçu'nun mescidi ve daha sonraki tesisler ile gittikçe büyümüş, Müeyyed-zâde Kazasker Abdurrahman Çelebi, Yavuz Sultan Selim devrinin kazaskerlerinden ve Kadı-zâde-i Rûmî'nin torunu astronom Mirim Çelebi, Şair Hayâlî, Vize Çelebi gibi XVI. asrın maruf şahsiyetleri namına mahalleler kurulmuş ve Tunca sahilinde uzanan bahçeleri ile Edirne'nin en güzel bir yeri olmuştur.

IV.

Kale

nan bu se
cami ve
ile Ayşe
geldiği su
Çelebi bu
Sitti Sulta
yerde Me
Mülkiye

V. —

Bu s
mına bir
Şehrin şir
Fatih dev
Buçuk Te
Ali Paşa
Defterdar
elçiler ve

VI. —

Şehri
diye'ye gi
ahurlar bu
menzil teş
meşhur si
de bulun

VII.

Şehri
ve Tunca
civarıdır.
ocağının I
rında, Çel
bir mahal

Beyle

sus saray
idi ki, bu
tadır. Sin
edilirdi. I

ne, Türklerin eline geniş mahalleleri ve İlk imaretler, şehir mar ve inkişaf harem zaman zaman med XVII. asır sonlarındaki bilinen camilerin mahkeme bahçesinde diye bir mahallelerde bulunduğuna nlerinin daha ziyade

enişlemesi istikametsi ki :

sini ihtiva ediyordu. mahalleler tamamen man Bey'in "Edirne Rehnuması, Edirne,

ğinden sonra en evvel bulunduğu için, ülema ar. Edirne'de en eskini yapmış bulunan ve vakıf odaları görülen t adını, şüphesiz ki,

urnu denilen yerdeki ü şehrin ilk kurulan Paşa zevcesi Gülçiçek ra bilhassa şenlendiği li Kuşçu'nun mescidi eyyed-zâde Kazasker kazaskerlerinden ve i, Şair Hayâlî, Vize mahalleler kurulmuş ve zizel bir yeri olmuştur.

IV. — İstanbul yolu - Ayşe Kadın

Kalenin bu isimdeki kapısından başlayarak şehrin şarkına doğru uzanan bu semtin kurucuları ve sakinleri arasında, bilhassa yolun nihayetindeki cami ve mahallesi ile Kadı Bedreddin, daha önce teşekkül eden mahallesi ile Ayşe Kadın ve Şarabdar Hamza Bey, 1572'de II. Selim ile Edirne'ye geldiği sırada vefat eden Kazasker, *Ahlâk-ı Alâî* müellifi Kınalı-zâde Ali Çelebi bu semtte, Lala Şahin Paşa mezarlığında medfun meşâhirdendirler. Sitti Sultan'ın camii ve yanındaki sarayı da bu semtte idi ki, sonradan, aynı yerde Merzifonlu Kara Mustafa Paşa sarayı yapılmış ve bilâhare burası Mülkiye Rüşdiyesi (şimdiki Lise) olmuştur.

V. — Kıyık (Kıyık, Kıyak) - Buçuk Tepe.

Bu semt, rivayete göre, Edirne'ye ilk girenlerden olup sonradan namına bir zaviye ve türbe kurulan Kıyak Baba'ya izafeten adlandırılmıştır. Şehrin şimali-şarkî istikametine doğru giden bir cadde bugün bu adı taşır. Fatih devrinde Baruthane ile Yeniçeri ortaları da burada tesis edilmişti. Buçuk Tepe, XVII. asır başlarından itibaren şenlenmeğe başladı. Arabacı Ali Paşa ile Amca-zâde Hüseyin Paşa'nın bahçe ve sarayları burada idi. Defterdar Ahmet Paşa'nın (ölümü H. 1106) sarayı da buraya yakın olup, elçiler ve Kırım Hanlarının muvakkaten ikametlerine tahsis olunmuştu.

VI. — Menzil Ahır - Muradiye - Tekke kapı

Şehrin şimal-doğusundaki semtlerdir. II. Murad tesisleri olan Muradiye'ye gitmeden, burada, Edirne sarayına ait ve Alacaahır tesmiye edilen ahırlar bulunuyordu ki, Muradiye ile Kıyık arasına düşüyordu. Sonradan menzil teşkilâtı yapılmış bu adı (Menzil - Ahır) aldı. II. Bayezid devrinin meşhur simalarından Mirahur Ayas Bey namına burada ayrı bir mahalle de bulunmaktadır.

VII. — Saraçhane - Horozlu yokuşu

Şehrin şimal-batı tarafında, semti saraya (Sarây-ı Cedit) bağlayan ve Tunca üzerinde bulunan ve bu ismi (Saraçhane köprüsü) taşıyan köprü civarındadır. Evvelâ burada sarayın bostancılarından addolunan Saraçhane ocağının bulunduğu anlaşılmaktadır. Daha eski tarihlerde, XV. asır başlarında, Çelebi Sultan Mehmed'in annesi Devlet Şah Hatun Tunca sahilinde bir mahalle kurmuştu. Camii H. 1294 Rus istilâsında harap olmuştur.

Beylerbeyi Sinan Paşa sarayı, camii ve hamamı ile sadrâzanlara malîsus saray (Paşa kapısı) Saraçhane caddesinin şehre doğru olan mevkillerinde idi ki, bunlardan ikincisinin yerinde bugün hükümet daireleri bulunmaktadır. Sinan Paşa sarayı, çok defa Edirne'ye gelen resmî şahsiyetlere tahsis edilirdi. Horozlu yokuşu, kalenin büyük kulesinden Yalnız-Göz köprüsü

istikametinde giden yoldur. II. Selim kızı ve Sokullu Mehmed Paşa zevcesi Esmâ Sultan tarafından, Mimar Sinan'a yaptırılan cami bu semtte bulunuyordu. Burada bulunan Horozlu medresesinin (Şeceriye medresesi de denilmekte idi) bânisi Fahreddin-i Acemî idi. Bunun yerinde H. 1295'de Vali Kadri Paşa tarafından bir ıslahhâne yaptırılmış, sonradan geniş bir sahada Sanayi mektebi kurulmuştu.

VIII. — Gazi Mihal (Orta İmaret), Yıldırım (Eski İmaret) ve Yeni İmaret

Tunca'nın batısında olan bu mahallelerden Eski İmaret sitesi XIV. asır sonlarında, Orta İmaret XV. asrın birinci yarısında ve Yeni İmaret (II. Bayezid imareti) bu asrın sonlarında kurulmuştu. Mihaloğlu cami, imaret ve sitesine yine o devirde Şahmelik Paşa ile zevcesi Bezirci Hatun'un tesisleri ilâve olunmuş ve vücuda gelen yeni mahalleler bu semtte ikinci bir iskân mntakasını teşkil etmişti.

IX. — Hıdırlık

Fetihten evvel de bir tekkenin mevcut olduğu batı tarafındaki tepede evvelâ XV. asır birinci yarısında Şahmelik Paşa, sonra da, Kanunî Sultan Süleyman devrinde, Sadrâzam İbrahim Paşa taraflarından bir zaviye yaptırılmış, bunun evkafını da bizzat Kanunî Sultan Süleyman tâyin etmişti. Evliya Çelebi'ye göre, H. 1051'de Sadrâzam Kara Mustafa Paşa (Kemankeş) Edirne halkının isteğine uyarak, bazı fâsik kimselere melce'olan bu tekkeyi kaldırtarak şeyhleri dağıtmış ve ancak IV. Mehmed burada bir köşk yaptırdıktan sonra tekrar açılmıştı.

Şehir civarında ayrıca, Kazan-bağları, Dört-Kaya, Solak-çeşmesi, İskender Çelebi bahçesi gibi zaman zaman rağbet gören mesireler vardı.

Edirne'de 1528'de 144 Müslüman mahallesi, 19 gayri Müslim mahallesi, 8 Yahudi cemaati mevcut idi ki, bu durum, XVII. asır ortalarına kadar pek değişmemiştir. XVIII. asır ortalarından itibaren şehir nisbeten metrük ve mühmel kalmaya başlamıştı ki, bunu, Edirne tarihçisi Örfî Mahmud Ağa tamamen belirtmektedir.

Edirne'nin belli-başlı semtlerini ve kuruluş devirlerini çok mücmel olarak ve anahatları ile belirttikten sonra, ilk kurucuları ve bilhassa bir kısım XV. asır şahsiyetlerini ve bunların tesislerini gözden geçirelim ve bunlar hakkındaki bilgilerimizi özetliyelim :

1) Yahşi Fakih

XV. asırda Edirne'de namına iki mahalle kurulmuş olan Yahşi Fakih ve ailesi de Edirne'nin kurucuları arasındadır. 1519 (H. 925) tahririnde "Mahalle-i Yahşi Fakih" Halil Paşa-Hanı civarında ve "Mahalle-i Ha-

mam-ı Yahşi
vaki odalar
yaptıran, ik
idi, tâ Edir
ailesi idi. B

Bu kay
mutasavvıf
Fakih köyü
bunun için
bu "Çiftlik
Bu tarihtek
mâziyeden
olunmuş"
oluyordu.

Edirne
diğer bir kö
diğer bütün
findan eskis
Mustafa Be
Çelebi tasan
Pirî Çelebi

Yahşi H
kayıtlarına

Kale i
dükkânlar
olmuş, bu t
sadece, o s

Kale iç
Mescidin (Y
beşi harap,
için bir mu
temin ediy
Vakfin iki c
veriliyormu
imış... Ham
Kapan civa
140 akçeye
sonra arsal
sekizi mesci

Paşa zevcesi
semtte bulu-
nedresesi de
: H. 1295'de
an geniş bir

ret) ve Yeni

: sitesi XIV.
Yeni İmaret
aloğlu cami,
rci Hatun'un
tte ikinci bir

ndaki tepede
anunî Sultan
zaviye yaptı-
ı etmişti. Ev-
(Kemankeş)
n bu tekkeyi
bir köşk yap-

olak-çeşmesi,
sireler vardı.
im mahallesi,
larına kadar
beten metrük
rfi Mahmud

çok mücmel
bilhassa bir
geçirelim ve

Yahşi Fakih
5) tahririnde
[ahalle-i Ha-

mam-ı Yahşi Fakih" ise kale içinde görülmektedir. Ayrıca Yahşi Fakih vakfi odaları da mevcut idi. Bu suretle Edirne'de mescit, zaviye, hamam yaptıran, iki yerde mahallesi bulunan Yahşi Fakih mühim bir şahsiyet idi, tâ Edirne Fâtihinin, I. Murad'ın hürmet ve itibar ettiği bir mutasavvıf ailesi idi. Bunu bir tahrir kaydından açıkça anlamaktayız:

Bu kayda göre, Murad Hüdavendigâr Yahşi Fakih'in babası, o da bir mutasavvıf olan Hacı Fakih'e Dimetoka'da bir köyü (sonradan adı Yahşi-Fakih köyü olmuştu) evlâdlık vakfi olarak vermiş, sonra Musa Çelebi de bunun için bir mukarrer-nâme ihlas etmiş, mütaakiben bütün Padişahlar bu "Çiftlik tariki ile tasarruf edilen" mülkü, evlâdlık vakfi tanımışlardı. Bu tarihteki tahrir kaydı şöyle demektedir: "ilâ yevminâ hâzâ selâtin-i mâziyeden mukarrernâmeleri ile vakf-ı evlâdlık 148 yıl imiş ki tasarruf olunmuş". Buna göre, bu temlik muamelesi 1375 sıralarında icra edilmiş oluyordu.

Edirne'nin Üsküdar nahiyesinde yine Yahşi-Fakih adına kurulan diğer bir köy de, bu ailenin mülkü iken Fatih Sultan Mehmed zamanında, diğer bütün benzerleri gibi, timara verilmiş, fakat sonra II. Bayezid tarafından eskisi gibi evlâdlık vakfi suretiyle tanınarak, Yahşi Fakih'in oğlu Mustafa Bey elinde kalmıştı. Onun da ölümünden sonra bunun oğlu Sinan Çelebi tasarruf etmekte idi. Daha sonraki tahrir defterlerinde bu aileden Piri Çelebi, Fahrünnisa ve Tacünnisa Hatunların da ismi geçmektedir.

Yahşi Fakih ile ilgili tesisler ve vakıflar; XVI. asır başlarındaki tahrir kayıtlarına göre, şöyle görünmektedir :

Kale içinde Yahşi Fakih mescidi, vakfiyede bunlara bazı evler ve dükkânlar vakfedilmiş, fakat sonra bunlar yanmış, birçok değişiklikler olmuş, bu tahriri yapan kimse mevcut durumu vakfiyeye tatbik edememiş, sadece, o sırada tasarruf olunanları kaydetmişti.

Kale içindeki hamam, bu vakfa senede 353 akçe gelir getirmekte idi. Mescidin (Yahşi Fakih-mescidi) karşısında 24 göz oda vardı ve bunlardan beşi harap, 19 tanesi mamur bir halde bulunuyordu. Harap olanların zemini için bir mukataa alınmakta idi. Bu odalar karşısındaki ev ayda 15 akçe temin ediyor, yine bu civarda vakfa ait kiler, ahır vesaire bulunuyordu. Vakfın iki dükkânı daha varmış; fakat sonra yanmış ve yerleri de kiraya veriliyormuş; bu kiralar ise münhasıran mescidin mum masrafına karşılık imiş... Hamam civarındaki diğer bir evde mescidin imamı oturuyormuş.. Kapalı civarında diğer iki dükkân bilâhare oda haline getirilmiş ve senede 140 akçeye icara verilmiş idi. Kazancılar ucunda iki dükkân da yandıktan sonra arsaları kiraya verilmekte, hamam civarında 10 bab dükkândan sekizi mescit için zapt olunmakta, yine hamam civarındaki kervansaray ile

buna bitişik dört dükkân da aynı suretle icara verilmekte idi. Bunlardan ayrı kasap dükkânı vesaire de bulunuyordu.

Bu tesislerin hemen hepsini Yahşi Fakih'in oğlu Mustafa Bey yaptırmış ve H. 862'de vakfiyesini tanzim ettirmişti ki, evlâdlık vakfı olarak XVI. asır başlarında da mevcut idi.

2) Gümlü - oğlu

Edirne kurucuları arasında Gümlü oğullarına da bir yer ayırmak gerekmektedir. Gümlü oğlu veya Gümlü Bey, Düzme Mustafa (Şehzade Mustafa) hadisesinde Rumeli beylerinden olarak bu harekete adı karışmış bir kimse idi ve Ulubad ırmağı kenarında Mihaloğlu Mehmet Bey'in Sultan II. Murad tarafına celbetmeğe muvaffak olduğu Rumeli Beyleri arasında görülüyordu. Bu adam değilse bile, bunun oğulları Saltuk ve İskender Beyler tarafından Edirne'de Beylerbeyi İmaretinin yakınında bir mescit ve odalar yaptırılmış, burada Gümlü oğlu adına bir mahalle teessüs etmiştir ki, bunu XVI. başlarından itibaren tahrir defterlerinde görüyoruz. Bu tahrir kayıtlarına göre, bilhassa Fatih Sultan Mehmed'in temlik ile yaşayan "Vakfi ebnâ-i veled-i Gümlü" mevcuttu. II. Murad devrinden itibaren gelişmekte olan bu vakfa, sonradan II. Bayezid ve mütaakıp devirlerde, bu aileden Paşa Yiğit ve Murad Bey gibi kimseler de yeni tesisler eklemiş ve muhtelif yerlerdeki vakıf köyleri ve arazilerinin hasılâtı gelirlerini, Eskihisar Zağra'da Gümlü oğlu-köyündeki ve Kosova'daki zaviye ve mescitleri ile birlikte, Edirne'deki mescidine tahsis eylemişlerdi. Gümlü oğlu-mescidinin, Baba Timurtaş-mahallesinde ve odalarının da Arpacı Hanı yanında bulunduğu anlaşılmaktadır.

3) Şeyh Bedreddin Mahmud

Edirne'de meşhur Samavna kadısı İsrail'in oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud da bir zaviye kurmuş ve bu zaviyeye H. 815 ve H. 816 tarihlerinde vakıflar tahsis etmişti. Bunların tevliyeti de kendinden sonra evlâdına ve daha sonra zaviyede şeyh olanlara ait olacaktı. Edirne kadısı Mevlâna Abdülkerim b. Abdülcebbar imzasını taşıyan vakfiyelere göre, XVI. asırda mevcut vakıfların tahrir kaydı şöyle görünmektedir.

« وقف المرحوم شيخ بدر الدين بر موجب وقيته الواقعة في سنة خمس عشر وثمانمائة باضا.
مولانا عبدالكريم بن عبدالجبار » (815 = 1412)

Bu zaviyenin hangi şemtte kurulduğu bilinmemektedir.

4) Sofu Bayezid

Amasya ülemasından Niğdeli-zâde Sofi Bayezid Çelebi (Sofi İmadettin Bayezid Çelebi) Çelebi Sultan Mehmed'in muallimi, mutemedi ve müşaviri idi. Hoca Sadettin'in *Tac-üt Tevârih*'te ve Hüseyin Hüsamettin Efen-

di'nin Amasya arasında b...
kayıtlı olan...
Ahmet Efendi...
Amasya tahrir...
ni'ye göre...
len ve Mu...
cami, sonr...
Habbaz E...
Asırla...
yor ki, ya...
kurmuş ve...
Edirne'de...
yaptırarak

5) Şah

Fetret...
devirlerini...
Edirne'de...
bir mahall...
geldiği val...
-zâde Şah...
vakit ise...
olan Şah...
onun da l...
Ezcü...
vakit, Aşık...
ki, o, sonr...
nin yanın...
yanına gi...
Mehmed...

İşte l...
ilk zaman...
sini bildiğ...
Şah Malik bin

Bu k...
anlaşılmal...
lerbeyiliği...
Efendi'ye

li. Bunlardan

Bey yaptırmış
olarak XVI.

yer ayırmak
tafa (Şehzade
e adı karışmış
Bey'in Sultan
yleri arasında
ve İskender
bir mescit ve
cessüs etmiştir
örüyoruz. Bu
iki ile yaşayan
nden itibaren
devirlerde, bu
ler eklemiş ve
rini, Eskihisar
mescitleri ile
lu-mescidinin,
anında bulun-

dreddin Mah-
6 tarihlerinde
a evlâdına ve
adı Mevlâna
göre, XVI.

« وقف المر
مولانا عبدالکریم بر

Sofî İmadettin
nedî ve müşa-
amettin Efen-

di'nin *Amasya Tarihinde* bildirdiklerine göre, Çelebi Mehmed ile Timur arasında bir elçilik vazifesi de görmüştür. H. 925 tarihli tahrir defterlerinde kayıtlı olan Sofî Bayezid mahallesinin kurucusu, bu zat olsa gerektir. Badi Ahmet Efendi ve Rifat Osman Bey de bunu böyle kabul etmektedirler. Amasya tarihi müellifine göre, Zilkade 814 (Şubat 1412) de ve *Sicill-i Osmanî*'ye göre ise Çelebi Sultan Mehmed devrinde vefat eden bu zata izafe edilen ve Muradiye-Küçükpazar semtinde bulunan Sarı Cami namıyla maruf cami, sonradan XVII. asır ortalarında bir yangında yanmış ve daha sonra Habbaz Eliac Yusuf bu camii yeniden yaptırmıştır.

Asırlarca bu mahalleye adını veren Sofî Bayezid Çelebi, öyle anlaşılıyor ki, ya Musa Çelebi devrinde de Edirne'de bulunarak bu mahalleyi kurmuş veya Çelebi Sultan Mehmed'in ilk devirlerinde bir müddet daha Edirne'de yaşamıştır. Çelebi Sultan Mehmed'in, bu zatın adına bu camii yaptırarak onun adını Edirne'de ebedileştirmiş olması da mümkündür.

5) Şahmelik Paşa (Şadi Bey oğlu, Gazi, Kör)

Fetret devrinin ve daha sonraki Çelebi Sultan Mehmed ve II. Murad devirlerinin mühim şahsiyetlerinden biri olan Şahmelik Bey (Paşa) adına Edirne'de Mihal köprüsü başında, Kafes-kapı civarında zarif bir cami ile bir mahalle mevcuttur. Musa Çelebi, babasının vefatından sonra, Amasya'ya geldiği vakit, Amasya tarihi müellifine göre, Amasya Beylerinden Şadi Bey-zâde Şahmelik Bey ona lala olmuştu. H. 813'de (1410) Rumeli'ye geçtiği vakit ise, aynı zamanda Çelebi Sultan Mehmed'in de itimadını kazanmış olan Şahmelik Beyi de beraber götürmüştü ki, bundan sonraki hâdiselerde onun da bir rol oynadığını görüyoruz.

Ezcümle, Musa Çelebi Edirne'de müstakillen saltanatını ilân ettiği vakit, Aşık Paşa-zâde'nin ifadesiyle, "Kör Şahmelik" i kendine vezir" etmişti ki, o, sonradan umduğu şekilde hareket etmediğini görünce, Musa Çelebi'nin yanından Bizans'a kaçmış ve oradan da Çelebi Sultan Mehmed'in yanına gitmişti. Tarihler, Şahmelik Bey'in Bizans imparatoru ile Çelebi Mehmed arasında elçilik yaptığından da bahsetmektedir.

İşte bu zat, Çelebi Sultan Mehmed devri boyunca ve II. Murad'ın ilk zamanlarında mühim vazifeler gördü ve Edirne'de H. 832 tarihli kitabesini bildiğimiz bir cami yaptırdı :

« يعمر هذا المسجد في أيام دولت سلطان مراد خان بن محمد خلد ملكه ومنته و عمر شاه ملك بن شادي تقيل الله الكريم . . . تاريخ شهر رمضان سنة اثنين و ثلثين و ثمانمائة »

Bu kitabeden, kendisinin 832 (1428/1429)'de henüz hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Düzme Mustafa vak'asından veya daha önce Rumeli Beylerbeyiliğinden azledildiği hakkında kayıtlara rastlanmaktadır. Badi Ahmet Efendi'ye göre o, 840 (1436/1437)'da vefat etmişti.

Şahmelik Bey'in bu semtte vaktiyle bir de medresesi olduğunu, meşhur ülemadan Molla Husrev'in burada senelerce ders okuttuğunu, hattâ Sadettin Taftazânî'nin Mutavvel adlı eserine haşiyelerini bu medresede yazdığını *Şakayık-i Nûmânîyye*'nin verdiği bilgiden öğreniyoruz. XVI. asır başlarında bu mahallenin adı Şahmelik medresesi mahallesi idi. Ve Ayrıca muhtelif yerlerde "Gazi Şahmelik vakfı odaları" mevcuttu. Bundan başka, Edirne'de, gerek kendisine gerek zevcesi Bezirci Hatun'a izafe edilen mescitler de görüyoruz. Hattâ Bezirci Hatun'un, Gazi Mihal taraflarında kendi namına bir de mahallesi vardı. H. 868 (1464) tarihinde Edirne kadısı Mevlânâ Numan b. İmadeddin tarafından tanzim edilen vakfiyesine göre, Ada mevkiinde meyvalı bahçelerini, çayırılarını ev ve sairesini mescidine vakfetmişti.

6) Şeyh Şucaaddin Karamânî

II. Murad devrinde yaşamış, Şeyh Hâmid Kayserî ile münasebette ve onun müridi bulunmuş olan mutasavviflerden Şeyh Şucaaddin Karamânî, *Şakayık* müellifinin bildirdiğine göre, II. Murad devrinde Edirne'ye gelmiş, rivayete göre de Padişahı bir tehlikeden kurtardığı için, Sultan Murad tarafından kendisine Debbağhane semtinde bir zaviye ve mescit yaptırılmış, böylece bu semtte bir mahallenin kurucusu olmuştur.

XVI. asır başlarında Edirne mahalleleri arasında bir de "Mahalle-i Zâviye-i Şeyh Şucâ" görüyoruz ki, bu mahalle bugün de yaşamaktadır. Yine *Şakayık* müellifinin verdiği bilgiye göre, II. Murad bu zaviyenin fikrasına Muradiye evkafından taamiye olarak bir ödenek ayırttırmış, bilâhare XVI. asırda Kanunî Sultan Süleyman da Edirne'ye geldiği zaman, bu mescidi cami haline getirterek usulüne tevfikân vazifelilerini tayin ettirmişti. 1530 sıralarında Edirne'de mevcut zaviyeler arasında Şeyh Şucâ zaviyesi görülmektedir.

Diğer taraftan, II. Murad, onun namına bir de medrese yaptırmıştı ki, *Enis-ül Mûsâmirîn*'de "Mütereddin medresesi" olarak kaydedilen bu medreseyi diğer Edirne tarihçileri "Şeyh Şucâ medresesi" olarak isimlendirmektedirler. Ölümü Edirne'de ve her halde Fatih devrinin başlarında vukubulmuştu. Hibri Abdurrahman Efendi, Edirne'de medfun aızze-i kiramanın başında onu zikretmektedir. Zaviyesi yanında medfundur.

7) Velieddin b. İlyas Hüseyin (Kazasker).

Kale içinde bir mescit ve çeşme yaptıran ve bu suretle bir mahalleye asırlarca adını veren Mevlânâ Velieddin b. İlyas, II. Murad devrinde kazaskerlik yapmış bir zattı. *Şakayık* mütercimini Edirneli Mecdi, Muradiye camii'nin H. 830 tarihli vakfiyesinde bu sıfatla onun imzasını gördüğünü

naklettiği gibi ve kazaskerliği

XVII. asrın başlarında bu mahallede bulunan polid mahallede medrese bulunmaktadır. Mevlânâ Velieddin b. İlyas H. 830 tarihinde öldüğü için Şair Ahmet b. İsmail

Edirne'de medrese yaptırmıştı ki, bu medrese bulunmaktadır. Amîr Paşa'nın veziri Velieddin Efendi Beylerbeyi Sıddıkî kazasker sıfatında

8) Hasan Paşa

Edirne'nin hizmet etmiş ve vezir vazifesi Sultan Selim tarafından da bir "Mahalle-i Şeyh Şucâ" tarafından tayin edilmiştir. İsmail Paşa ile birlikte, İsmail Paşa'nın eski Hasan Paşa'nın dedir.

Ayrıca o

Badi A

tiyle mevcut camii bânisi bildiriyordu. Amîr Paşa'nın H. 830 mezarlığında medfun olanları sürmekte

الاعظم و الوزير

Badi A

İhmal Paşa

bu camii'nin o

naklettiği gibi, Bursalı Sâfi adında bir şairin Mevlânâ Veliyeddin vasfında ve kazaskerliğini tavsifte âlâ kasideler yazdığını da bildirir.

XVII. asırda da Mahalle-i Mevlânâ Veliyeddin olarak adını muhafaza eden bu mahalle, daha sonraları, Yakut Paşa mahallesiyle birlikte Metropolit mahallesi adını almıştır. Şimdi ise Mithat Paşa mahallesi olarak tanınmaktadır. Mescit ve çeşmeden eser kalmadığı gibi Edirne'de H. 835 tarihinde öldüğü bilinen bu zatın, nerede medfun olduğu da malûm değildir. Şair Ahmet Paşa'nın babası idi.

Edirne'de H. 935 tahririne göre, bir de "Mahalle-i Veliyeddin zâde" vardı ki, bu mahallenin de onun bir oğlu namına adlandırıldığı anlaşılmaktadır. *Amasya Tarihi* müellifi, Osmancıklı Koca Nizameddin Mehmet Paşa'nın vezir-i âzam olduğu esnada, H. 832 sıralarında, Ankaralı Mevlânâ Veliyeddin Efendi'nin de kazasker bulunduğunu bildirir ki, filhakika, onun Beylerbeyi Sinan Bey'in mescit ve imareti vakfiyesinde H. 833 tarihinde kazasker sıfatıyla ismi geçmektedir.

8) Hasan Paşa

Edirne'nin XV. asır tarihinde rol oynamış, şehrin imar ve iskânına hizmet etmiş bir şahsiyet olarak Hasan Paşa adında birini görüyoruz. Yavuz Sultan Selim devrindeki Edirne tahrir defteri, Edirne mahalleri arasında da bir "Mahalle-i Hasan Paşa" göstermektedir. Bu mahalle, Hasan Paşa tarafından tesis edilen ve Rifat Osman Bey zamanında harabolan mescidi ile birlikte, İstanbul yolu üzerinde ve Has-Fırın yanında idi. Bugünkü Hasan Paşa mahallesi ise, Osman Nuri Peremeci'nin kaydettiğine göre, eski Hasan Paşa ve Tahtakale mahallerinin birleşmesi ile Manyas semtindedir.

Ayrıca odaları ve vakfi da bulunan Hasan Paşa kimdir?

Badi Ahmet Efendi'ye göre, Kale içinde Kuruçeşme mahallesinde vakfiyle mevcut olan ve halen yeri arsa haline gelmiş bulunan İhmal Paşa camiü bânisi de Hasan Paşa idi ve kendisi bunu mevzuken tahkik ettiğini bildiriyordu. "*Riyâz-ı Belde-i Edirne*" müellifi, aynı zamanda, bu Hasan Paşa'nın H. 830 senesi Şevval'inde vefat ederek Zindanaltında Tatar-hânîler mezarlığında medfun olduğunu da ele geçen şu kitabeşinden tesbit ettiğini ileri sürmektedir :

« سيد الامراء النظام و الفخام صاحب الخيرات و الحسنات حسن پاشا ابن امير الاعظم و الوزير الاكرم اخذ بك چلبى رحمة الله توفى شوال سنة ثلاثين و ثمانمائة »

Badi Ahmet Efendi'yi, mezar kitabesi bulunan bu Hasan Paşa'yı İhmal Paşa camiinin bânisi olarak kabule sevkeden bir sebep de, her halde, bu camiin onun iyice tetkike fırsat bulduğu Muhasebat Evkaf defterlerinde

“Çelebi oğlu Camii” diye geçmesi olabilir. Ancak, XV. asır birinci yarısında yaşayıp H. 830 da ölen, babası da ümeradan Ahmet Bey Çelebi olarak görünen kimsenin tarihî şahsiyetini tesbit etmek müşkülât arzetrektedir. Zira, bu devirde böyle bir vezir veya beylerbeyiden hiçbir yerde bahis yoktur.

Gerçi Mevlânâ Alâaddin Ali Esved'in oğlu, II. Murad devrinde, bir tane Kara Hasan Paşa varsa da (*Sicill-i Osmanî*, Molla Fenarî'nin şeriki fazıl bir müderris olarak tavsif eyler) *Şakayık* tercümesinde bunun Kazasker veya vezir olduğuna dair bir işaret görülmemekte, Paşa lâkabının da kendisine, belki de büyük evlât olduğu için verilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Kezâ, bu devirde rastlanan, *Şakayık* müellifine göre, H. 826 sıralarında Kazasker olan Mevlânâ Emîr Ali adındaki zatın da bahis konusu Paşa ile bir alâkası anlaşılammaktadır. Kaldı ki, bunlardan her ikisinin de baba adları mezar kitabesindeki gibi Ahmet Bey Çelebi olmayıp Ali'dir. Ve ikinciyi, *Amasya Tarihi* müellifi, Amasyalı Hıfset-zâde İzzettin Hasan Çelebi olarak tanıtmaktadır. Esasen, Aşık Paşa-zâdenin de Bursa'da bir kervansaray inşa ettirmiş olduğunu bildirdiği Hasan Paşa, Bursa'da inşa ettirdiği ve kendi namına izafe olunan medrese haziresinde medfundur.

O halde, tamamen bunlardan ayrı olarak, II. Murad devrinin devlet ricalinden, belki Kazaskerlikten vezirliğe geçmiş, belki de sadece ümeradan bulunmuş olan bir Hasan Paşa mevcuttu ve bu da, Edirne'deki dinî, sosyal müesseselerin kurucusu olmuştu.

9) Devletşah Hatun

H. 925 (1519) tahrir defteri ve daha sonrakiler Edirne'de “Mahalle-i Devletşah” ve “Odahây-ı Devletşah” diye mahalle ve odalar gösterirler. Saraçhane civarında Tunca sahilinde bulunan bu mahallede, Devletşah mescidi denilen bir mescit bulunuyordu ki, 1877 - 78 harbinde mescit harab olmuş, mahalle, evvelâ, Papazoğlu, sonra da Bekçe mahallesi adını almıştır.

Mahalle ve mescide adını veren Devletşah'ın, Çelebi Sultan Mehmed'in annesi ve Germiyan-oğlu Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun olduğunu (hakikatte ve Uzunçarşılı'nın bir vakfiyeden tesbit ettiğine göre Germiyan-oğlu'nun kızı olmayıp Devletşah b. Abdullah idi), Badi Ahmet Efendi, Edirne nüfus nazırının ifadesine atfen, kaydetmektedir. XV. asır vakfiyelerinde “Devletşah mülkleri”, daha muahhar tahrirlerde “Devletşah vakfi odaları” gibi ifadelere rastlanıyorsa da, bu hususta daha sarîh bir bilgi yoktur. Ve Badi Efendi'nin mütalâasını şüpheli kılmaktadır. Netekim, Lütfi Paşa'nın zevcesi ve Yavuz Sultan Selim'in kızı olan ve Devletşah Hatun'a ait onun Dimetoka köylerindeki mülklerine ait kayıtlar münasebetiyle “Devletşahî Sultan bint-i Sultan Selim” olarak tasrih edilmesi,

Devletşah maha diyor.

10) Ayşe F Edirne'nin olan Çelebi Su H. 925 tahrirler diğerk Kapıcı Si yor. Burada zik hallesi— Ayşe F devrinde yaşam yelerde, “Maha deki kitabeden.

اربخ تلاه أهل عرفان

Vakfiyesini mescidi bulunr vakıflar tahsis bir hamam, Üs keriya köyü bu

Diğerk tara halledede ayrıca l kaydı, “Mahal termektedir.

11) Baba

XV. asır Bey'dir. Bugün Baba Timurta Şerefeli cami e diğeri de Gür mahalle idi.

Baba Tin etmiş birisi idi nuyordu. Bu bahçesine katı dan da tesbit

Baba Tır bir mevki ve zaviye için ya ve Edirne Ka Buna göre, Ki

Devletşah mahallesi ve mescidinin bânisi hakkında bizi tereddüde sevke-
diyor.

10) Ayşe Hatun

Edirne'nin Ayşe Kadın denilen meşhur semti, bugün de, kurucusu olan Çelebi Sultan Mehmed'in kızı Ayşe Hatun'un adını taşımaktadır. H. 925 tahrirlerine göre, bu mahallenin adı "Mahalle-i Ayşe Hatun nâm-ı diğer Kapıcı Sinan Bey" olarak görülmektedir. Yâni, mahalle iki ad taşıyor. Burada zikredilen Kapıcı Sinan Bey'in —bugünkü Bevvab Sinan mahallesi— Ayşe Hatun'un zevci olması çok muhtemeldir. Ve her halde Fatih devrinde yaşamıştı. Daha sonra bu mahalle, tahrir kayıtlarında ve vakfiyelerde, "Mahalle-i Cami-i Ayşe Hatun" olarak geçmektedir. Cami, üzerindeki kitabeden anlaşıldığına göre, « بنت عایشه خاتون بنت سلطان محمد بن شهنشه , H. 873 senesinde inşa edilmişti. « بايزيد خان فصار الختم في بدأ المحرم بتاريخ تلاه أهل عرفان »

Vakfiyesinden öğrenildiğine göre, Ayşe Hatun'un Üsküp'de de bir mescidi bulunmakta idi ve bunlar için de Hayrabolu, Üsküp ve Yarhisar'da vakıflar tahsis edilmişti. Ezcümle, Hayrabolu'da dokuz göz dükkân ile bir hamam, Üsküp'te on göz dükkân ile yine bir hamam, Yarhisar'da Zekeriya köyü bu vakfa aitti.

Diğer taraftan, Kapıcı Sinan Bey, bugün de kendi adını taşıyan, mahallede ayrıca bir mescit, fırın ve saire gibi tesisler vücutte getirmişti. Tahrir kaydı, "Mahalle-i Ayşe Hatun Fırın ve Mescid-i Bevvab Sinan" diye göstermektedir.

11) Baba Timurtaş Bey

XV. asır ortasının sempatik ve popüler bir siması da Baba Timurtaş Bey'dir. Bugün de bu ad altında bir mahalle mevcuttur. Halbuki, vaktiyle Baba Timurtaş namına Edirne'de iki mahalle vardı. Bunlardan biri Üç Şerefeli cami civarında, Baba Timurtaş'ın mescidinin bulunduğu mahalle, diğeri de Gümlüoğlu mescidi odalarının bulunduğu bir han civarındaki mahalle idi.

Baba Timurtaş, II. Murad devrinde yaşamış ve 845 (1441)'de vefat etmiş birisi idi. Burada yaptırdığı mescidin mihrabı önünde medfun bulunuyordu. Bu mescidin 1914'de yıktırıldığı ve arsasının Üç Şerefeli camii bahçesine katıldığı bilinmektedir ve bu keyfiyet Rifat Osman Bey tarafından da tesbit edilmiştir.

Baba Timurtaş Bey'in, Çelebi Sultan Mehmed devrinden beri Edirne'de bir mevki ve nüfuzu olduğu anlaşılmaktadır. Zira, bu mescidi ile ayrıca zaviye için yaptırdığı ilk vakfiye Rebiülevvel 820 (Nisan 1417) tarihlidir ve Edirne Kadısı Mevlâna Abdülkerim b. Abdülcebbar'ın tasdiki ile dir. Buna göre, Kule-kapısı içinde kaleden ve cebhaneden ifraz edilen bir yerde

asır birinci yarısı
Bey Çelebi olarak
it arz etmektedir.
çbir yerde bahis

ad devrinde, bir
Fenari'nin şeriki
bunun Kazasker
âkabının da ken-
ceğini düşündür-
göre, H. 826 sıra-
da bahis konusu
an her ikisinin de
olunayıp Ali'dir.
İzzettin Hasan
de Bursa'da bir
a, Bursa'da inşa
nde medfundur.
d devrinin devlet
sadece ümeradan
'deki dinî, sosyal

ne'de "Mahalle-i
dalar gösterirler.
allede, Devletşah
nde mescit hara-
lesi adını almıştır.
bi Sultan Meh-
vlet Hatun oldu-
pit ettiğine göre
idi), Badi Ahmet
ktedir. XV. asır
rirlerde "Devlet-
ta daha sarıh bir
ktadır. Netekim,
an ve Devletşah
kayıtlar münase-
tasrih edilmesi,

inşa ettirilen 6 dükkân bunlara vakfedilmişti. Sonraki zamanlarda bunlardan yananların yerleri mukataaya veriliyordu. Bu vakıf için tanzim ettirilen ikinci ve üçüncü vakfiyelerin tarihleri 1458 ve 1467'dir ve her halde Baba Timurtaş'ın Fatih devrinde yaşayan oğulları Mehmet Çelebi ve Hızır Çelebi taraflarından yaptırılan yeni tesisler de ithal edilmek suretiyle tanzim olunmuşlardı. Bu vakfiyelerden, Edirne'nin bazı sınıt ve çarşılarının XV. ve hattâ XVI. asırlarda uğradığı değişiklikleri öğrenmek kabildir. Bunlar ileride, asırlar boyunca Edirne'yi tasvir edecek ve geçirdiği mühim devreleri canlandıracak bir himmet sahibine değerli bir malzeme teşkil edebilecektir.

12) Şarabdar (Şerbettar) Hamza Bey

H. 925 tahririnde, Edirne'de Kıyık semtinde, Karaca Ahmet mahallesinde bir zaviyesini gördüğümüz Şarabdar Hamza Bey, XV. asırda yaşamış ümeradandır ve Edirne kurucularındandır. Evvelâ, II. Murat devrinde sarayda şerbettar (şarabdar) vazifesi görmüş, sonradan Fatih devrinde ümeradan olmuş, hattâ 864 (1460)'da Rumiye-i Suğrâ valisi yani Sivas-Tokat Beylerbeyliğine tâyin edilmişti.

II. Murad Hamza Bey'e, Uzunköprü'de (Ergene) Aslıhan köyünü tâbileri ile birlikte (Meşelü, Akberdi, Balıklı, Yegân-Hızır) mülk olarak vermişti ki, bu mülkün II. Bayezid devrinde de mukarrer ve muteber tutulduğu tahrir kayıtlarında görülmektedir. Hattâ Hamza Bey'in oğlu Ahmet Çelebi'ye, II. Bayezid başka temlikler de yapmış, bunlardan bazıları Hamza Bey'in zevcesi Tacünnisâ Hatun'a intikal etmişti.

Edirne'deki Şarabdar Hamza Bey zaviyesine gelince, bunu, *Şakayık* müellifinin "Arif-Billah Şeyh Bayezid halife" dediği, Bursalı Tahir Bey'in ise sadece "Bayezid-i Rumî" diye yazdığı bir şeyh için Kıyık mezarlığı yakınında inşa ettirmişti ki, *Enis-ül Müsâmirîn*, Şarabdar zaviyesi olarak kaydetmiştir. Mecdî Efendi, Şeyh Bayezid'in hal tercümesini yazarken, şu haşiyeyi ilâve etmiştir :

"Menkuldür ki, padişah şarabdarlarından biri merhuma muhabbet edüp hâliyâ Edirne'de Kıyık Mezaristanı kurbinde bir zaviye bina edüp bir karye vakfetmiştir".

Şeyh Bayezid Halife, Cemal-i Halvetî müridlerinden idi ve birçok telifleri vardır. Bunlar arasında "*Serhânân*" adlı türkçe bir manzumesini de tercüme-i hal kitapları bildirirler. Şu beyiti çok meşhurdur :

"Kendi hüsnün hüblar şeklinde peydâ eyledi— Çeşm-i âşıktan anı döndü
temaşa eyledi".

13) Fazlullah Paşa

XV. asırda Edirne'nin imarı ve şenlendirilmesi faaliyetinde, ilk Osmanlı fâtihterininin torunlarının da hizmeti geçmişti. Edirne'de, XVI. asır

başlarında, biri Fa (sonradan denildiği iki mahallesi görüldü)

Bu zatı, Çelebi manından tanıyan Fatih Akçakoca'nın Yine biliyoruz ki, Çelebi Sultan Mevlâ memur elçi bulunmuş bir sene sonra azle muştur. 838 (1434) de, onun «*أبي الياس*» bildirmektedir. Şarabdar arasında, kısaca tahrir vefatı kayıtlıdır ve

Edirne'deki Paşa-zâde tarihinden Darüssiyâde yaptırılmasında bir de mesnevi mescidi yanına dâhil edilmesini torunu ile birlikte

1877 Rus istisnası ile vakfının Tatar

14) Çavuş Bey

II. Murad devrinde Horozlu-yokuşunu Çavuş Bey olarak getirdiği tabede belirtildiği gibi

Osman Nuri Perçemli'nin harap ve

15) Çakır Ağa Fatih devrinde saymak mühter Silivri için söylenen adı taşıması bilginlere göre H. 857'de